

KICHIK MAKTAB YOSHDAGI BOLALARDA “MEN-KONTSEPSIYASI” RIVOJI VA IJTIMOIIY MUHIT OMILLARI

Rustamova Nodira Jasur qizi

Kimyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika va psixologiya fakulteti

2-kurs magistranti

Kirish

Kichik maktab yoshidagi bolalar shaxs rivojlanishining eng nozik, eng sezgir davrini bosib o‘tadi. Bu bosqichda bola nafaqat o‘ziga xos bilim va ko‘nikmalarni egallaydi, balki o‘zini jamiyatning bir bo‘lagi sifatida anglay boshlaydi. Aynan shu jarayonda “Men-kontsepsiyasi” – ya’ni bolaning o‘zi haqidagi tasavvurlari, qadr-qimmati, imkoniyatlari va ichki menlik obrazining shakllanishi markaziy o‘rinda turadi. Bola o‘zini qanday idrok etishi uning kelajakdagi o‘quv faolligi, muloqot madaniyati, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda jamiyatga moslashuvi uchun tayanch bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

Kichik maktab yoshi – bu bolalikning eng teran o‘zgarishlarga boy davri. Bu davrda bola faqat savod chiqarib, misollar yechishni o‘rganmaydi; u jamiyat bilan tanishadi, o‘zini shu jamiyatning bir a‘zosi sifatida his eta boshlaydi. Ongining chuqur qatlamlarida asta-sekin “Men kimman?”, “Qandayman?”, “Nimani uddalay olaman?” kabi savollar jimjit shakllanib boradi. Aynan shu savollar kelajak shaxsni belgilovchi eng muhim psixologik tuzilma — “Men-kontsepsiyasi”ning poydevoriga aylanadi. Bola o‘zini qanday tasavvur qilsa, uning ertangi hayoti ham shunday bo‘y ko‘rsatadi. O‘z imkoniyatiga ishongan bola bilimga intiladi, o‘zini kashf qilishga qiziqadi, sinovdan qo‘rqmaydi. Ammo doimo tanqid eshitib o‘sgan, o‘z fikri qadsizlangan bola ichida asta-sekin shubha, qo‘rquv va ikkilanish ildiz otadi. Bu — “men”ning so‘nishi, kuchsizlanishi. Shuning uchun bolada o‘zini anglash jarayonining manbai nafaqat uning ichki olamida, balki uni o‘rab turgan ijtimoiy muhitda yashiringan.

Oilada iliqlik, tushunish va qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lsa, bola o‘zini qadrli his qiladi. Maktabda e’tibor va rag‘bat topgan bola muvaffaqiyatni o‘z qo‘li bilan qurishi mumkinligiga ishonadi. Tengdoshlari tomonidan qabul qilingan bola o‘z fikrini ochiq aytadi, o‘yin va muloqot orqali ijtimoiy me’yorlarni ichkilashtiradi. Bu jarayonda kattalarning birgina iliq so‘zi, ishonch bildiruvchi nigohi yoki kichik g‘alabani e’tirof etishi bolaning ichki olamiga kuch bag‘ishlaydi. Lekin aks holat ham bor — e’tiborsizlik, taqqoslash, tanqid va qo‘pollik. Bunday muhitda bola o‘zining imkoniyatini past baholaydi, jamiyatda o‘z o‘rnini topa olmay qiynaladi. U o‘qishga emas, o‘zini oqlashga

ko'proq kuch sarflaydi. O'zini tushunmagan jamiyatdan u ham uzoqlashadi. Natijada yillar o'tib, qo'rqq, o'ziga ishonmaydigan yoki aksincha tajovuzkor shaxs shakllanishi mumkin. Chunki "men" buzilgan joyda xulq ham izdan chiqadi. Shu bois kichik maktab yoshidagi bolaga munosabat — bu shunchaki tarbiya emas, bu shaxs qurilishi jarayoniga qo'shilayotgan g'ishtdir. Uning har bir so'zi, xatosi, yanglishishi va yutug'i kattalar nigohida qanchalik qadrlanmasin, u bola ongida hayotining bosh yo'nalishi bo'lib qoladi. Biz bolaga berayotgan munosabat — aslida uning kelajagini shakllantirayotgan qudratli omildir.

Bolaga ishonch berish — bu uni haddan ziyod maqtash emas; bu unga sinash imkonini berish, yiqilganida qo'l uzatish, muvaffaqiyatga eltuvchi mayda qadamlarini ko'ra bilishdir. Bolaga tinglanishga, savollariga hurmat bilan javob olishga haqli jonli shaxs sifatida qarash — "men-kontsepsiyasi"ning eng muhim ozuqasidir. Bolaning ichki "MEN"i bir kunning ichida yaratilmaydi — u oilada, sinfda, o'yinda, muloqotda, quvongan va yig'lagan onlarda pishib boradi. Biz kattalar esa shu jarayonning yo'lboshchisimiz. Agar shu "men"ga parvarish, mehr va ishonch bersak — jamiyatga o'ziga ishongan, mustaqil fikrlaydigan, maqsad sari qat'iy bora oladigan shaxs kirib keladi.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi bolalarda "Men-kontsepsiyasi"ning shakllanishi — bu shunchaki psixologik jarayon emas, balki shaxsning butun hayot yo'lini belgilab beruvchi asosiy poydevordir. Bola o'zini kim deb bilsa, o'zining kuchi va imkoniyatlariga qanchalik ishonsa, uning ta'limga munosabati, ijtimoiy faolligi, muloqot madaniyati va kelajakdagi shaxsiy pozitsiyasi ham shunga mos ravishda shakllanadi. Shu ma'noda, bola ongida paydo bo'layotgan "men" obrazi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq bo'lib, oila, maktab va tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlar bu jarayonning eng muhim omillaridan sanaladi. Agar bola mehr, ishonch va qo'llab-quvvatlash muhitida ulg'aysa, uning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi, yangi tajribalarni qabul qilish va ijtimoiy moslashish jarayoni oson kechadi. Aksincha, bepisandlik, keskin tanqid va salbiy baholash muhitida bu tasavvur zaiflashadi, "men"ning asoslari notekis shakllanadi va bola ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shuning uchun ham kattalarning har bir so'zi, har bir munosabati bolaning ruhiy olamiga aks sado berishini anglash nihoyatda muhimdir.